

АННА В. ГЕДЬО

доктор історичних наук,
професор кафедри
історії України
Київського університету
імені Бориса Грінченка

ТЕТЯНА ІЛЮК

кандидат історичних наук

СТАНОВЛЕННЯ ЕЛЛІНІСТИКИ В УКРАЇНІ

Пам'яті Н.О. Терентьєвої

2-го травня 2017 року виповнилося би 70 років відомому українському вченому-елліністу Наталії Олексіївні Терентьєвій – Людині, яка поклала своє життя на вівтар дослідження проблем елліністики, яка зробила усе для того, щоб збудувати справжній «міст дружби» між українським та грецьким народами. Саме зусиллями Наталії Олексіївни Терентьєвої було створено спеціалізований відділ історії українсько-грецьких відносин в Інституті історії України НАН України, згідно з постановою Президії Національної академії наук України від 15-го січня 1993 р. Завдяки своїм організаторським здібностям, Наталії Терентьєвій вдалося згуртувати фахівців із проблем елліністики, які працювали в Інституті історії НАН України та заручитися справжньою підтримкою грецьких національно-культурних товариств в Україні. Новостворений відділ одразу розпочав активну діяльність, зумівши залучити до співпраці фахівців із інших наукових установ та проводячи спільні розробки науково-дослідних тем із проблем елліністики. Серед партнерів відділу, варто відзначити фахівців із Інституту археології НАН України, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень й інших наукових установ.

Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Наталія Олексіївна Терентьєва була незмінним керівником відділу протягом усього періоду його існування. Розпочавши свій науковий шлях в Інституті історії України НАН України у 1981 р., вона була визнаним та авторитетним фахівцем з новітньої історії та міжнародних відносин. Однак основна наукова діяльність знаної української вченої завжди зосереджувалася на дослідженні історії українсько-грецьких відносин та новітньої історії Греції. Авторству Наталії Терентьєвої належить понад 100 наукових праць, серед яких три монографії, одна з яких – «Еллінізм в Україні» – була видана у Греції новогрецькою мовою.

Активна наукова та громадська діяльність Наталії Терентьєвої була добре знаною в середовищі вітчизняної та зарубіжної наукової спільноти. Вчена неодноразово виступала з доповідями й повідомленнями на міжнародних і вітчизняних наукових конференціях на теренах України, Росії, Греції, Польщі, Німеччини, Словенії та Італії. У 1998 році Н. Терентьєва представляла Українську національну комісію ЮНЕСКО на міжнародній конференції «Жінки в науці: Якість і рівність», де на власному прикладі чудово продемонструвала роль українського жіноцтва в розвитку наукового сектору.

Будучи віце-президентом товариства дружби «Україна-Греція», Наталія Терентьєва постійно читала лекції з історії та культури Греції в навчальних закладах Києва, часто виступала у заходах масової інформації.

Наталія Терентьєва підтримувала постійні наукові зв'язки з навчальними закладами України, науковими та освітніми установами Греції та країн СНД. Плідною була співпраця відділу із Центром неоелліністичних досліджень (м. Афіни, Греція), що проводилася на основі угоди між ним та Інститутом історії України НАНУ. Н.О.Терентьєва проводила активну громадську й педагогічну роботу.

Як керівник відділу, вона доклала великих зусиль для фахової підготовки своїх співробітників та аспірантів. Саме завдяки її дипломатичному хисту та зусиллям, більшість співробітників відділу пройшли стажування у наукових центрах та ВУЗах Греції.

Як керівника, Н.О. Терентьєву характеризувала певна організаційна культура, основними рисами якої став демократизм, забезпечення широких можливостей вільного наукового пошуку, заохочення співробітників до дискусії і водночас спроможність швидко мобілізувати інтелектуальний потенціал центру на вирішення актуальних наукових завдань.

Впродовж понад 15-ти років своєї діяльності, створений Наталією Олексіївною Терентьєвою науковий центр досліджував проблеми, історію і сьогодення грецьких громад в Україні, їхню участь у європейському історичному процесі. Відділ займався також науковим аналізом та прогнозуванням стану сучасних відносин між двома країнами та перспектив подальшого розвитку етнокультурних і соціальних процесів в середовищі греків України.

Дослідження маловивченої раніше проблематики виникнення та історичного розвитку грецьких громад в Україні було зосереджене на висвітленні місця й ролі відомих і маловідомих представників купецтва та інтелігенції Греції у розвитку економіки й культури українського народу та їхнього внеску у зміцнення українсько-грецьких зв'язків. Досліджувалося також їх сприяння грецької громадськості зміцненню авторитету України в співдружності народів, що стало особливо актуальним із проголошенням незалежності України та набуття нею міжнародної суб'єктності. Саме життя настійно диктувало необхідність пошуку найбільш ефективних шляхів та форм багатопланового й взаємовигідного співробітництва між народами, ефективним чинником розбудови якого стала народна дипломатія.

Високий фаховий рівень мали науковці відділу історії україно-грецьких відносин Інституту історії НАН України. Володіння кількома іноземними мовами дозволяло їм активно використовувати матеріали вітчизняних та закордонних архівів, на яких вони будували свої дослідження. Далеко

за межами України репрезентували вони й широкий спектр філологічних та історичних знань, були фахівцями з іноземних і стародавніх мов, мали великий досвід у роботі з сучасними громадськими національними товариствами.

Загалом же протягом 1993-2009 рр. співробітниками відділу було надруковано понад 300 праць, в тому числі 23 монографії. Висвітлення нових фактів життя відомих людей, введення у науковий обіг біографічних матеріалів про забуті постаті, які багато в чому закладали підвалини грецької та української культури, безперечно, має велике значення для усвідомлення історії як діяльності людей, її гуманізації. Упродовж 1993-2005 рр. відділ ініціював і був організатором міжнародних наукових та науково-практичних конференцій, присвячених питанням історії грецької людності в Україні. Серед них були: міжнародна науково-практична конференція «Донбас і Приазов'я: проблеми соціального, національного та духовного розвитку» (26-27 травня 1993 р., м. Маріуполь); міжнародна науково-практична конференція «Україна - Греція: історія та сучасність» (29-30 вересня 1993 р., м. Київ; 22-24 лютого 1995 р., м. Київ; 16-20 жовтня 1995 р., м. Афіни); наукова конференція «Проблеми історії та культури етнічних греків у Північному Причорномор'ї» (4-8 жовтня 1993 р., м. Сімферополь); міжнародна наукова конференція «Україна - Греція: досвід дружніх зв'язків та перспективи співробітництва» (24-26 травня 1996 р., м. Маріуполь); міжнародна науково-практична конференція «Україна - Греція: архівна та книжкова

Н. Терентьєва (ліворуч) з мером Зографу (Аттика) Яннісом Казакісом в оточенні членів Асоціації "Українсько-Грецька Думка". Афіни. Зографу. Квітень 2002 р.

Конференція в мерії Зографу під час візиту до Греції Міністра закордонних справ України Анатолія Зленка. Квітень 2002 р.

спадщина греків України» (10-12 листопада 1998 р., Київ, Ніжин); наукова конференція, організована Фондом державних стипендій Греції та посольством України в Греції «Наукові дослідження українських вчених-стипендіатів Фонду державних стипендій» (18 травня 1999 р., м. Афіни); міжнародна науково-практична конференція «Україна – Греція: історична спадщина і перспективи співробітництва» (27-29 травня 1999 р., м. Маріуполь); міжнародна наукова конференція «Україна – Греція: Греція і слов'янський світ» (18-21 вересня 1999 р., м. Гурзуф), Міжнародна наукова конференція «Розвиток еллінізму в Україні у XVIII – XXI ст.» (21-23 травня 2007р., м. Маріуполь) та інші.

Проведення таких конференцій було надзвичайно важливим чинником для планування роботи відділу, виявлення актуальних проблем, по-

глиблення досліджень, допомагало науковим співробітникам зарекомендувати відділ як головний координаційний центр елліністичних студій в Україні. Беручи участь у більш ніж 90 наукових конференціях, в тому числі 60 міжнародних, що проводились в Україні, Росії, Греції, Польщі, Італії, Німеччині та інших країнах Європи, науковці привернули до себе увагу широких наукових кіл та світової громадськості.

Співробітники відділу є членами багатьох наукових організацій. Так. Н.О. Терентьева була віце-президентом Українського національного комітету по вивченню країн Південно-Східної Європи (Україна), членом Російського товариства по вивченню XVIII ст. (Росія), Національного географічного товариства (США), В.В. Ставнюк – член Всеросійського товариства антикознавців (Росія). Н.О. Терентьева та Є.К. Чернухін отримали почесні нагороди від Міністерства Закордонних

Підписання угоди про наукову співпрацю з директором Центру неоелліністичних досліджень Васілісом Панайотопулосом

З Президентом Греції Костісом Стефанопулосом

Справ Греції і президента Грецької Республіки п. К. Стефанопулоса. Діяльність науковців відділу здобула визнання серед наукових кіл Греції. Про високий рівень спеціалістів з проблем елліністики свідчить надання Благодійним фондом «Олександр Онасіс» стипендій для проведення науково-дослідницької роботи в Греції (Н.О. Терентьєва, А.В. Гедьо).

У 1996 р. Н. О. Терентьєва проводила збір матеріалів з проблем елліністики в грецьких бібліотеках та архівах за стипендією Міністерства економіки Греції (наукова програма Комітету країн НАТО), у 2005 р. - за стипендією Міністерства освіти та релігії Греції.

За своєю проблематикою, пов'язаною з вивченням історії грецьких громад в Україні, дослідження відділу мають міжнародний характер. Його співробітники підтримували плідні зв'язки з багатьма європейськими науковими центрами: Університетом ім. Каподістрії (Афіни, Греція), Центром неоелліністичних досліджень (Афіни, Греція), Університетом ім. Аристотеля (Салоніки, Греція), Інститутом балканських досліджень і Македонським університетом (Салоніки, Греція), Одеською філією Центра грецької культури (Одеса), Інститутом історії Сербської академії наук (Белград), Мессінським університетом (Італія).

Найбільш плідно відділ співпрацював з Центром неоелліністичних досліджень Національної фундації досліджень Греції, який уособлює найбільш впливову наукову установу академічного рівня. В цій країні не існує тотожної НАН України наукової структури. Її функції виконує Національна фундація досліджень Греції з її системою наукових інститутів, що вивчає проблеми елліністики новітнього періоду. 22 жовтня 1993 р. Інститут історії України уклав договір з Центром про наукове співробітництво на 1993 – 1996 рр. Робочий план протоколу договору передбачав низку заходів щодо реалізації цього співробітництва між двома науковими закладами у галузі грецьких студій в Україні.

Головними його напрямками визначалися: підготовка збірників статей «Нариси з історії грецьких громад в Україні» та індивідуальних монографій, збір матеріалів в архівах і бібліотеках України й Греції; підготовка біографічних матеріалів про видатних греків в Україні, участь у роботі конгресів балканістики.

Поштовхом до активізації співробітництва стала увага, яку дирекція Інституту проявила до зміцнення встановлених наукових зв'язків з грецькими дослідницькими центрами. У березні 1994 р. директор Інституту академік НАН України В. А. Смолій та зав. відділом к. і. н. Н. О. Терентьєва у м. Афіни мали зустрічі у Центрі неоелліністичних досліджень (Л. Друлія, В. Панайотопулос), Афінському університеті (професор І. Ікономідіс),

З Прем'єр-міністром Греції Георгіосом Папандреу

Афінському культурному центрі (професор Зервос). У січні 1998 р. термін дії договору було продовжено. У його межах проводилися наукові конференції, укладалися збірники статей. Обидві наукові установи мали значні потенційні можливості для успішного розвитку двостороннього співробітництва і в майбутньому. Тривалий час договір про співробітництво відповідно до прагнення обох сторін було продовжено на наступний період. Було підписано договір щодо співробітництва з Державним італійським класичним ліцеєм «Д. Борреллі» (Сан-Северіна, Італія). Постійний інтерес до результатів розробки грецької тематики у відділі українсько-грецьких відносин Інституту історії України НАНУ виявляли вчені Греції, Росії, Польщі й інших країн.

Впродовж всього часу існування відділу було прийнято понад 80 зарубіжних вчених та фахівців з Росії, і Греції, Нідерландів, Франції, Великої Британії, Італії, Сербії й Кіпру. Серед них - відомі грецькі вчені Ф. Ласкарідіс та Х. Дімозія (Університет м. Янена), М. Пападопулу (Яненський фольклорний музей), проф. В. Кіркос, проф. Ф. Димитракопулос і проф. Н. Хроніс (Афінський університет), директор Центру неоелліністичних досліджень Л. Друлія, проф. В. Панайотопулос, Т. Склавенітіс, О. Олександропулу, Я. Казасіс (Університет Аристотеля у Салоніках), директор Інституту історії Сербської академії наук і мистецтв проф. Словенмо-Терзіч та ін. Відбулися зустрічі співробітників відділу з представниками громадських неурядових організацій Греції: головою Всегрецького центру екологічних досліджень П. Христодулакісом, директором Одеської філії Грецького фонду культури С. Парадісопулосом, головою Всегрецького союзу понтійських офіцерів генералом Н. Ніколаїдісом, представниками товариства понтійських греків С. Самяду-Бетсу (м. Патри) й Н. Кара Іосоніду (м. Афіни). В лютому 1997 р. відділ приймав Сінайського архієпископа

З ректором Маріупольського державного університету Костянтином Балабановим

З Послом Греції в Україні В. Патсікакісом

Даміана, настоятеля грецької общини Святої Катерини архімандрита Никодима. Відбулися також прийоми заступника мера м. Афіни Е. Скаліоса та директора фірми «Інфогруп» Д. Є. Харалам-бопулоса.

Відділ підтримував активні зв'язки з громадськими організаціями, переважно грецькими національно-культурними товариствами і релігійними громадами, товариствами дружби «Греція – Україна» та «Україна - Греція», брав активну участь у громадському житті України. Вчені відділу надавали консультативну й перекладацьку допомогу під час перебування в Україні офіційних і неофіційних делегацій з Грецької Республіки, постійно готували наукові довідки та аналітичні записки для посольств Греції в Україні та України у Греції з питань економічних, культурних та релігійних зв'язків між обома країнами, для Міністерства культури і Національного банку України про історію заснування храму й монастиря святої Катерини в Києві тощо.

Беручи участь у роботі наукових конференцій, лекторській діяльності, в комплексних історичних дослідженнях, співпрацюючи у редакційних колегіях спеціальних історичних видань і збірників наукових праць, відділ спрямовував діяльність на координацію науково-пошукової та видавничої роботи в галузі елліністичних студій. Науковці відділу виступали як опоненти під час захисту дисертацій, надавали консультативні послуги співробітникам різних установ, керували роботою аспірантів.

Співробітники відділу здійснювали роботу по розповсюдженню наукової інформації серед української та грецької громадськості. Вони неодноразово виступали з лекціями на різноманітні теми, пов'язані з тематикою досліджень відділу. Відділ налагодив плідну співпрацю з фахівцями Інституту археології НАН України, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, Київського, Донецького, Сімферопольського, Львівського університетів й інших наукових установ. Відділ брав участь у підготовці збірників тез науково-практичних конференцій спільно з

Маріупольським гуманітарним інститутом, Науково-дослідним центром Кримознавства, Керченським історико-культурним заповідником, Національним комітетом по вивченню країн Південно-Східної Європи та іншими організаціями.

В межах виконання вітчизняних наукових програм відділ брав участь у проведенні Кримської комплексної археолого-етнографічної експедиції. За час існування відділу були підготовлені та захищені 12 дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук: П. Д. Наседкіна (Якубова) (1993); М. А. Араджионі (1995); А. В. Гедьо (1997); Н. І. Бацак (1999); М. А. Абдуллаєва (2001); С. В. Мякушко (2003); С. П. Пахоменко (2003); О. О. Терентьєва (2004); С. В. Новікова (2005); А. В. Пелешко (2006); В. В. Піскіжова (2006); Т. В. Ілюк (2009). На здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук Є. К. Чернухіним (1999). А також 2 дисертації на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук: В. В. Ставнюк (2006); А. В. Гедьо (2006).

Протягом 1993-2009 рр. у відділі працювали доктори історичних наук Ю. Д. Пряхін, Л. Д. Якубова, В. В. Ставнюк, А. В. Гедьо кандидати історичних наук М. А. Араджионі, Б. В. Чирко, Н. І. Бацак, М. А. Абдуллаєва, О. О. Терентьєва, О. Б. Романов, С. П. Пахоменко, А. В. Пелешко, О. П. Жданович, кандидат філологічних наук Є. К. Чернухін, м. н. с. Н. В. Ішуніна, інженер I категорії О. Л. Литвинова.

Основні результати дослідження співробітників відділу активно використовувалися науковцями при розробці навчальних посібників та монографій з історії України, всесвітньої історії, історії міжнародних відносин, історії вітчизняної та зарубіжної культури, політології, а також у викладацькій діяльності, при підготовці спецкурсів з історії зовнішньої політики України та Греції. Результати нерідко запозичувалися українською дипломатією при реалізації зовнішньополітичних завдань Української держави щодо розвитку двосторонніх відносин з країнами Європи та поглиблення співпраці України та Греції. В контексті якісно нової політичної ситуації, що постала із

Конференція в мерії Зографу під час візиту до Греції Міністра закордонних справ України Анатолія Зленка. Квітень 2002 р.

наближенням України до реалізації її євроінтеграційних прагнень, особливо актуальним постає питання про поглиблене вивчення джерел, стану та перспектив розвитку взаємозв'язків народів України та Греції, економічних, наукових та культурних зв'язків, які були спрямовані на подальший розвиток України та Греції.

Історичні традиції українсько-грецьких зв'язків, сучасна політична і економічна ситуація в Європі, прогнозовані перспективи українсько-грецької співпраці доводять, що Греція є бажаним і потрібним партнером України. В системі двосторонніх відносин країн за останні десятиліття було зафіксовано багато нових форм зв'язків. У процесі зміцнення і розширення контактів поступово відроджується кращий досвід попереднього співробітництва. Поглиблення українсько-грецьких зв'язків у всіх сферах є однією з важливих передумов виходу українського суспільства до якісно нових показників.

Однак, створений Н.О. Терентьевою науковий напрям сучасних елліністичних досліджень в Україні зберігає свій науковий потенціал. Її діяльність як керівника Центру стала новим рівнем організацій елліністичних студій, завдяки чому вдалося систематизувати науковий пошук, залучити до нього все розмаїття фахівців з грецької тематики та істотно збагатити обсяг сучасних наукових знань з історії греків України.

На жаль, із передчасною смертю Наталії Олексіївни Терентьевої у 2009 році, фактично припинив свою діяльність і Центр українсько-грецьких від-

носин. В процесі реформування, потенціал співробітників було розпорошено і комплексність досліджень, на жаль, так і не вдалося відновити. Однак, послідовники та колеги-елліністи Наталії Терентьевої продовжують і надалі працювати над тематикою, підвалини якої було закладено відділом українсько-грецького співробітництва.

Доробок Наталії Олексіївни Терентьевої та науковців створеного нею наукового підрозділу в галузі українсько-грецьких зв'язків набуває особливої ваги в контексті євроатлантичного вектору зовнішньої політики України; результати цього дослідницького пошуку мають велике суспільне значення, надаючи необхідний матеріал для виконання практичних політичних завдань, здійснення демократичної етнополітики незалежної української держави. Висвітлення нових фактів життя відомих людей, уведення до наукового обігу біографічних матеріалів про забуті постаті, які багато в чому закладали підвалини грецької та української культури, безперечно, має велике значення для усвідомлення історії як діяльності людей, її гуманізації. Високий науковий рівень, а також практична значущість її доробку в дослідження тем свідчить про оригінальність і наукову обґрунтованість підходів Н.О. Терентьевої у вивченні важливих питань розвитку зв'язків народів України й Греції. Непересічне значення має і реалізована науковцем практика організації наукової роботи створення творчої лабораторії, яка стала ланкою, що єднає науковців і суспільних діячів, підприємців, політиків і національних митців. ■